

OTARCI I TKANE SLIKE

TIHANA PETROVIĆ

Filozofski fakultet Zagreb,
Odsjek za etnologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK: 39:677.024:746(497.5)

Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno: 7.4.1998.
Prihvaćeno: 7.4.1998.

U članku se donose podaci o posljednjem tkalačkom lokalitetu u našičkom kraju u Slavoniji. Na temelju prikupljenih podataka uočene su faze, a u skladu s tim različita dinamika i intenzitet bavljenja tkanjem. Naročita je pozornost u članku posvećena suvremenom razdoblju.

Ključne riječi: tradicija tkanja / Slavonija

UVOD

Izrada platna na tkalačkom stanu u Slavoniji bila je do Prvoga svjetskoga rata uobičajen i svakidašnji ženski posao. Tome je, vjerojatno, pridonijela tadašnja slaba gospodarska razvijenost Hrvatske jer se ni tekstilna industrija, usprkos svim pokušajima, nije jače razvila. Razvoj hrvatske tekstilne industrije onemogućila je konkurencija iz razvijenih dijelova Habsburške Monarhije i malo vlastito tržište (Karaman, 1991:136). Tkanine za odjeću i ostale potrebe u gospodarstvu i u domaćinstvu izrađivale su uglavnom žene po kućama. Rudolf Bićanić donosi podatak da je četrdesetih godina 19. st. kućna proizvodnja platna iznosila u slavonskoj Granici 1,1 milijun lakata godišnje ili prosječno 60 lakata po domaćinstvu (Bićanić, 1951:23). U prvoj polovici 19. st. počelo je napuštanje uzgoja lana i konoplje, a u drugoj polovici istoga stoljeća postupno i tkanja. Prema podacima etnografa Milka Cepelića, đakovačkoga kanonika, tkati se najprije prestajalo u gradskim sredinama, u Osijeku i u Đakovu, i to šezdesetih i sedamdesetih godina 19. st. Slavonija je u to doba već bila dobro opskrbljena različitim vrstama tvorničkog tekstila pa je tkanje i na selu do kraja stoljeća postupno zapuštano. Platno su, vjerojatno, ono finije, Osječanke počele kupovati u trgovinama, a platno za "kućnu porabu od okolišnih seljakinja". Kao primjer Cepelić navodi Đakovo, koje je do 1848/49. prednjačilo pred okolnim selima u tkanju i vezu. Nakon toga u Đakovu su tkale samo "netom doseljene seljanke", a spominje i zanimljiv podatak da su se tkanjem do 1870. u Đakovu više bavile žene iz njemačkih doseljeničkih obitelji nego žene iz hrvatskih obitelji (Cepelić, 1920.). Nakon 1870. platno se u Đakovu kupovalo u trgovinama i na sajmovima. Na održavanje domaćeg tkanja odrazila se, vjerojatno, i gospodarska situacija u doba Prvoga svjetskoga rata, o čemu također piše Cepelić, navodeći da je zavladała skupoća, ali i nestašica različitih proizvoda, između ostaloga odjeće i obuće. Stoga je ponukan nastalom situacijom 1917. izdao knjižicu "Sijmo opet lan i konoplju", u kojoj izlaže potrebu da se ponovno prihvati uzgoj tekstilnoga bilja i

izradba tekstila u kućnoj radinosti. Kao dobar primjer čitateljima Cepelić ističe seljanke iz tzv. Šljerdije, dijela Slavonije kamo se ubrajaju i sela u okolici Našica, gdje se nije prestajalo s uzgojem lana i konoplje te s proizvodnjom vreća i grubih prostirki za gospodarske poslove (Cepelić, 1917:27).¹ Napuštanje tkanja nije se događalo jednakomjerno u svim dijelovima Slavonije, a vjerojatno su tome pridonosili različiti i višestruki uzroci, kao primjerice, nedostatak vode za močenje tekstilnih biljaka zbog regulacije voda te novi propisi i zabrane močenja zbog trovanja riba, koje također spominje Cepelić (1917:35). Takve podatke donosi Lovretić u monografiji *Otok* (1990.). Također spominje uzroke napuštanja uzgoja tekstilnog bilja i izradbe domaćeg platna, a zatim i tradicijskog odijevanja u Otoku kraj Vinkovaca krajem 19. st. Između niza razloga navodi nedostatak vune kao sirovine, zabrane "kiseljenja" konoplje i lana u vodama zbog trovanja riba (Lovretić, 1990:103, 104, 105).

Etnološka literatura donosi malo podataka o intenzitetu i promjenama u uzgoju tekstilnih sirovina i izradbi tkanina u području Slavonije, o razlozima zapuštanja ili ponovnog vraćanja izradbi tekstilnih proizvoda u slavonskim domaćinstvima.

Novije podatke o tri tkalačka lokaliteta (Stari Mikanovci, Draž i Bapska) zabilježila je Zdenka Lechner u radu *Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske* (1982.). Ova je autorica, što je važno istaknuti, uočila faze, tj. razdoblja i specifičnosti u bavljenju tkanjem, a u svakoj od tih faza spomenula je i neke od uzroka zašto se tkanje napuštalo ili ponovno javljalo. Kako se to događalo u našičkom kraju, u selu Vukojevcima, pokušat ću prikazati u ovom radu. Tkanje na tkalačkom stanu i tkalačke vještine održale su se u našičkom kraju tek u dva lokaliteta, u Donjoj Motičini i u Vukojevcima. O nekim posebnostima tkanja u Donjoj Motičini već sam prije pisala (Petrović, 1989.), a u ovom je radu pozornost posvećena drugom spomenutom lokalitetu.

Rad je dio rezultata vlastitih terenskih istraživanja tekstilnog ruktovorstva u našičkom kraju. Terenska je građa temeljena na podacima skupljenim u razgovoru s kazivačima koji su se intenzivno bavili ili se još uvijek bave tkanjem.² Selo Vukojevci smješteno je oko pet kilometara jugoistočno od Našica uz cestu prema Đakovu. Vukojevke su poznate kao vrijedne i spretnе žene koje svoje mliječne proizvode, povrće i voće redovito prodaju na tržnici u Našicama, a poznate su i kao vrsne tkalje.³ Građa

¹ Više o pojmu Šljerdija vidi: Petrović, 1993:97.

² Vukojevci su staro naselje koje se spominje u dokumentima s kraja 15. odnosno iz 16. st. (Sekereš, 1966:209). Selo je pripadalo vlastelinstvu i okružju Našice (Mažuran, 1993:417, 418). Vukojevački govor je štokavski s jekavskim, ekavskim i ikavskim karakteristikama (Sekereš, 1966.) Selo je prema starijoj crkvenoj podjeli spadalo u župu Podgorač, a prema novijoj spada u župu Našice. Stanovnici se uglavnom bave poljoprivredom, ratarstvom i stočarstvom, a iza Drugoga svjetskoga rata zapošljavaju se u lokalnoj industriji i na nedalekoj plantaži jabuka.

³ Rad je pripremljen je za znanstveno-stručni skup HED-a 1997. posvećenog etnološkim istraživanjima Slavonije, Baranje i Srijema. Najveći dio građe zabilježen je u zimi i proljeće 1997., a ostali dio korištene građe zapisala sam u nekoliko navrata od 1988. do 1997. godine. Kazivači su 1997. bili: Ivica Majurac (1963.), Snježana Majurac (1970.), Manda Majurac rođ. Novaković (1935.), Anica Matajčević rođ. Panak (1934.), Kata Puhanić rođ. Zečević (1935.). Ovom se prigodom svima od srca zahvaljujem. Posebnu zahvalnost izražavam mr. Branku Kranjčevu na poticaju i pomoći oko najnovijih terenskih istraživanja. Mr. Branko Kranjčev upozorio me na I. Majurca i njegov rad.

je pokazala neke značajke i posebnosti ovog tkalačkog lokaliteta prema kojima su se mogla odrediti pojedina razdoblja. Istraživanje je ograničeno na razdoblje od Prvoga svjetskoga rata do 1997. jer se na to razdoblje odnose i kazivanja. Rad donosi podatke o Vukojevcima kao zadnjem lokalitetu u našičkom kraju u kojemu je tkanje na tkalačkom stanu sastavni dio svakidašnjeg života u više kuća. Rad je podijeljen u dvije veće cjeline: Prva cjelina s naslovom *Otarc* govori o tkalačkom rukotvorstvu u Vukojevcima od Prvoga svjetskoga rata do početka Domovinskoga rata. U tom su razdoblju tkale samo žene, a glavni su proizvod tkanja od 1950-tih svatovski ručnici ovdje zvani *otarci*. Drugi dio, naslovljen *Tkane slike*, donosi podatke za najnovije razdoblje od 1991. do 1997., kad se vukojevačkim tkaljama pridružio i jedan mladi muškarac, uvjetno ga možemo nazvati "tkalac", koji je počeo izrađivati sasvim novi proizvod *tkane slike*. Ivica Majurac je tkalac po zanimanju koje obavlja u slobodno vrijeme. U ovome selu ne znaju za muškarce tkalce i tkanje smatraju "ženskim poslom" pa kazivači ne znaju kako ga nazivati. Osim prikaza osobitosti ovoga tkalačkog lokaliteta pokušala sam ukazati na neke od razloga koji su uvjetovali da se tkanje na tkalačkom stanu u Vukojevcima tako dugo i uporno zadržalo do naših dana.

Valja još pripomenuti da se u Vukojevcima tka na stanu s horizontalnom osnovom zvanom jednostavno *stan*. Razlikuju nekoliko vrsta stanova: "obični na četiri stupa", "kljakavi", "gluvi stan" i "na kolotur stan". Stanovi se razlikuju uglavnom prema obrađenosti i djelomično po konstrukciji, tj. prema mjestu na kojemu se nalazi vratilo (vratilo može biti smješteno uz tkalju ili u unutrašnjosti stana gotovo iznad podnožnjaka) i prema mjestu gdje sjedi tkalja. Smatralo se da je "kljakavi" stan malo bolji od ostalih jer je bio nešto bolje izrađen. Stanove su izrađivali vještiji muškarci. Pamte da je selo obilazio "njeki Roka", koji je pravio stanove gdje je bilo potrebno. Za vrijeme izradbe stana stanovao je i hranio se u kući koja je naručila stan. Zapamćen je i neki čovjek zvan, *vandroš* (njem. wandern - putovati, skitnica uopće; Klaić, 1978:1406), koji je pravio "kljakave" stanove. Takve ljude spretnije u obradbi drveta zovu još i "drveni majstor". Stanove je prije Drugoga svjetskoga rata izrađivao i Jozo Štefančić, kolar iz Vukojevaca. Svaka je žena u kući imala svoj stan, a bio je običaj da roditelji daju izraditi stan svakom ženskom djetetu.

OTARCI

I. razdoblje

U razdoblju između Prvoga i Drugoga svjetskoga rata gotovo su sve žene tkale platno potrebno za izradbu odjeće i za uporabu u domaćinstvu i u gospodarstvu. Sijao se uglavnom lan i od njega se tkalo gotovo sve platno (Petrović, 1993). Lan su uzgajale i obrađivale zajedno sve žene iz jedne kuće, a *ručice*, svežnjeve stabljika lana, dijelile su prije obradbe, *nabijanja na stupki*, jer se smatralo da sav ostali rad ovisi o spretnosti i marnosti svake žene osobno. Osim lanenih niti vrlo je malo korištena i konoplja i u većoj mjeri kupovna pamučna nit. Najviše su tkana grublja platna od čistoga lana, a

onda i nešto finija miješana platna. Iz tog razdoblja potječu finija platna od pamučnih niti otkana složenijim tehnikama tkanja kao što su tkanja uz pomoć više ničanica zvana *eblem*, a zatim i najfinije prozračno platno s usnivanim prugama *ćenjar*. Od takvoga su finijeg tkanja izrađivane ukrasne ponjave za krevete do danas sačuvane u tek nekoliko primjeraka. Tkalje iz Vukojevaca u tom su razdoblju prihvaćale i nove tehnike tkanja pa su tako neke od njih u vrijeme pred Drugi svjetski rat naučile tkati jednu posebnu tehniku tkanja sa šupljinama zvanu *raspljetano na stanu*.⁴

Ovo razdoblje kazivačice slabije opisuju jer je to vrijeme kad su tkale njihove majke i bake. Sjećaju se da se dio tkanja i u to doba prodavao na sajmovima, *vašarima*, u Našicama. Četiri su se takva veća sajma održala do naših dana. To su, u prvom redu, *stočni*, *marveni*, a onda i *robeni* sajmovi koji se održavaju pet dana uoči velikih blagdana prema kojima su dobili nazive: Mučenički, Antunovski, Gospojinski i na Sv. Katu. Platno i odjeća od domaćeg platna prodavani su i na samo Antunovo pred crkvom u Našicama, a o veličini i bogatstvu seljačkog tekstila koje su tu prodavalo izvjestio je Cepelić (1917:27, Petrović, 1993:100).

II. razdoblje

Za drugo razdoblje od Drugoga svjetskoga rata do 1991. može se dobiti najviše podataka jer je to vrijeme kad su kazivačice same tkale i prodavale tkanje. Lan se uzgajao, u manjoj mjeri, sve do šezdesetih. U to se doba "još prelo i tkalo na veliko". Bogate su žene tkale samo za sebe, a siromašne i za prodaju. Finiju pamučnu nit i pamučne niti u crnoj i crvenoj boji, *tivtik*, žene su dobivale paranjem ženske odjeće iz susjednog požeškog kraja. U tom su razdoblju žene iz Vukojevaca nudile svoje proizvode i po kućama. Tako se jedna kazivačica sjetila da je oko 1956. tkala tepihe od isparanih krpa zvane *šarenice* i da ih je prodavala po kućama u Našicama. Kad su se gospodarske prilike malo poboljšale, žene su počele nabavljati pamuk i tkati platno, u prvom redu za svatovske *otarke*. Obično su majke tkale, a kćeri prodavale na sajmu otkano platno koje se najviše koristilo za *otarke*, a nešto manje za stoljnjake. Osim novog tkanja na prodaju se od sedamdesetih godina počelo iznositi i svakovrsno platno iz kućnih zaliha da bi se za dobiveni novac mogla nabaviti razna tvornička platna. Sedamdesetih je opet nastala veća potražnja za domaće tkanim svatovskim ručnicima pa se znalo dogoditi da pojedine tkalje iz Vukojevaca na jednom sajmu prodaju i po 20-tak ručnika, *otaraka*, i dobiju narudžbe za izradbu novih. Osamdesetih se godina u Vukojevcima tkanjem redovito bavilo desetak tkalja. Stan je mirovao samo za velikih blagdana i velikih gospodarskih poslova, kao što je primjerice okopavanje kukuruza ili krumpira. Otkako se žetva obavlja strojevima, tkalje mogu raditi i za vrijeme žetvenih poslova. Osim na sajmovima vukojevačke tkalje prodavale su otarke i kod kuće. Treba spomenuti da njihove otarke kupuju samo u bližoj okolini, iz sela našičke župe: Ladanska, Razbojište, Zoljani, Našičani iz tzv. "Šokačkog kraja" (Ul. braće Radića), a rjeđe i u novije doba i iz Donje Motičine i Šaptinovaca.

⁴Vlastite terenske bilješke. Istraživanje tkanja sa šupljinama provela sam 1989. godine.

Slika 1: Tkalja Anica Matajčević, Vukojevci, 1997. Foto: T. Marušić.

Vukojevačke tkalje su iza sedamdesetih, kad su više počele tkati za prodaju nego za sebe, napustile stare geometrijske motive, zvane *zatvoreni* i *otvoreni penderki* izrađene pamučnim nitima u crnoj i crvenoj boji. Otada su za ukrašavanje počele upotrebljavati raznobojni, često i svileni kupovni konac. Prelaze uglavnom na biljne motive: različite ruže, tulipane, grožđe prema uzorcima iz časopisa za ručni rad, naročito iz časopisa "Vez". (sl. 1) Ukrasi na ručnicima se izvode u tehnikama *vez na dasku* i *vez ispod daske*. Osim svatovskih ručnika izrađivali su se ručnici namijenjeni kumovima na krštenju, prvoj pričesti i *krizmi*, a nešto manje ručnici i rupčići namijenjeni pogrebnim običajima (Jurković 1976:107). Izvan kruga uže našičke okolice otarci vukojevačkih tkalja nisu se mogli prodavati. Donja Motičina ima sasvim drukčije ručnike ukrašene nitima u crvenoj i crnoj boji u tehnici zvanj *čilimačko*, koja se izvodi uz pomoć četiri nićanice (Petrović 1989). U susjednoj Đakovštini također se nisu mogli prodavati, iako je bilo pokušaja, jer se tamo upotrebljavaju dulji ručnici s drukčijim motivima izvedenim samo crvenom bojom.

Zadnjih se godina, od 1991. zbog rata u Hrvatskoj i slabe gospodarske moći, potražnja za ručnicima smanjila. Tkanjem se stalno bavi tek šest osoba, pet tkalja i jedan "tkalac".⁵ Naručitelji dolaze uglavnom kući. Prodaju se *otarci s potkitom*, kukičanom čipkom i *bez potkita*. Motivi su i dalje šareni, uglavnom cvjetni, ali se traže i otarci s hrvatskom trobojnicom i šahovnicom. Cijene su različite, a kreću se od 110 do 150 kn. Duljina otarka je oko 130 cm, a široki su od 38 do 40 cm. Cijena otarka se oblikuje i prilagođava prema cijeni jedne nadnice u određenom razdoblju.

TKANE SLIKE

"Tkalac" Ivica Majurac iz Vukojevaca počeo se intenzivnije baviti tkanjem 1995., kad je nabavio i vlastiti tkalački stan.⁶ Tkati je naučio uz majku, Mandu Majurac, koja je svoju malu i siromašnu obitelj izdržavala prihodima od tkanja. Prisjećajući se toga razdoblja Ivica je spomenuo: "Samo tkanje, stan je bio glavno naše sredstvo". Dok je majka danima tkala, Ivica je kao malo dijete sjedio kraj stana podižući i spuštajući dasku da majka može tkanje ukrašavati. Kasnije je i sam počeo vesti, prebirati ukrasnu potku uz pomoć daske, a onda i navijati osnovu. U jednom razdoblju odrastanja Ivica je počeo izbjegavati tkanje jer su seoski momci saznali čime se bavi pa su mu se izrugivali i između ostaloga govorili da je "papučar". Majka ga je podržavala u radu koji je Ivica zavolio, ali i koji je donosio toliko potrebne prihode njihovu domaćinstvu. (sl.2)

Slika 2: Ivica Majurac za stanom, Vukojevci, 1997. Foto: T.Petrović.

⁵ Tkalje su: Manda Majurac, Anica Blagojević, Marica Neznanović, Reza Kijanica, Anica Matajčević. Kata Puhanić ne tka od 1991.

⁶ Ivica Majurac je osnovnu školu zvršio u rodnom selu i u Našicama, a srednjoškolsko obrazovanje metalskog usmjerenja stekao je u Našicama. Radi kao manipulant silosa u Markovcu Našičkom.

Do 1995. tkao je na majčinu stanu, a onda je u selu kupio vlastiti jer je odlučio tkati "slike".⁷ Stan je odlučio nabaviti da bi počeo tkati slike jer je već pola godine ranije započeo raditi na pripremi skica za tkanje. Tkanje otaraka više mu nije bilo zanimljivo, sam navodi da "baš ne voli otarke", naročito ne onda kad naručitelji traže za svatove desetak istih. Zato je želio raditi nešto novo, u istoj tehnici, ali da to ne bude otarak ili stolnjak. Prvo je načinio skicu hrvatskoga grba, a onda i "sliku". Tim je radom izazvao divljenje i čuđenje u svojoj 132. našičkoj postrojbi. Onda su slijedile želje da se otkaju i povećani amblemi postrojbi. Dodatni poticaj za početak intenzivnijeg rada na tkalačkom stanu bila je narudžba da se otka desetak ručnika i prigodni natpis za jednu svadbu.⁸ Natpis je trebao sadržavati hrvatsku trobojnicu sa šahovnicom i čestitku "živjeli mladenci". Budući da naručitelj nije žalio novaca, Ivica je nakon otprilike 130 sati utrošenog vremena pripremio skicu, a potom je uspješno i otkao natpis, koji je bio dug 4 m i širok 40 cm.

Ivica je dulje vremena, oko pola godine, da upotrijebimo njegove riječi "razrađivao tehnologiju", tkao i porio, isprobavao vesti sve sitnije dok konačno nije uspio vjerno prenijeti skicu na tkanje. Razlike između skice i tkane slike su male, gotovo nevidljive i uglavnom ih vidi samo Ivica. Taj svoj rad na tkalačkom stanu naziva "tkane slike". Posebno ga vesele i smatra da je to neka vrsta umjetnosti pa ih zato i potpisuje. Izradba tkane slike je dugotrajna i spora: prvo izrađuje skicu, a onda veze na stanu. Uzorak radi tako da gleda u pravu stranu dok radi.⁹ Uzorak veze preko tri žice dok žene inače vezu preko 6 i 9 žica. Osim motiva veze i podlogu pa je rad znatno sporiji. Slike su različite, na primjer Gospa (sl. 3), grb grada Našica, amblemi nogometnih klubova i amblemi vojnih postrojbi našičkoga kraja. Ivica uredno vodi evidenciju o utrošenom vremenu za izradbu skice, a zatim vrijeme potrebno za izradbu na stanu. Skice su najteži dio posla i zahtijevaju najviše vremena. Da bi točno izračunao vrijeme potrebno za izradu slike na stanu, Ivica uvijek počinje tkati u puni sat i svakodnevno upisuje u posebnu bilježnicu koliko je koji dan radio. Tako može približno odrediti cijenu tkane slike. Cijene se kreću od 200 do 1000 DM. Osim navedenih motiva uzorke pronalazi u časopisima, najviše u talijanskom časopisu *Rakam*. Te uzorke doraduje i sam određuje boje budući da su postojeći uzorci jednobojni, priređeni uglavnom za kukičanje koncem. Međutim, takvim radom baš i nije zadovoljan: "Nije mi gušt da ja to radim iz knjiga. To je zapravo mamin sistem rada".

Ivica je osmislio i napravio neke dodatke na tkalačkom stanu koji olakšavaju rad, a tu je došla do izražaja njegova struka, obradba metala. "Izmislio" je, kako sam navodi, u stvari dodao dva metalna prstena vratilu, koja pridržavaju osnovu da ne klizi. Sada pri navijanju osnove na stan trebaju tri osobe, a ne pet kako je to bilo dosad. Takve metalne

⁷ Stan je nabavio u kući Lovošević. Bivši vlasnici su namjeravali spaliti stan pa su ga Ivici htjeli pokloniti. Ivica je odlučio stan platiti (500 kn) tako da postane samo njegovo vlasništvo.

⁸ Naručitelji su bili bračni par hrvatskoga podrijetla iz Njemačke (suprug Dalmatinac i žena Slavonka). Za svadbu svoga djeteta naručili su 40 otaraka duljine 150 cm po cijeni od 120 i 150 kn te natpis (opisan u tekstu) koji su platili 1000 DM.

⁹ Žene rade motive na stanu tako da gledaju naličje, a prava im je strana nevidljiva.

Slika 3: Tkana slika: *Gospa*, Vukojevci, 1997. Foto: T. Marušić.

prstene stavile su na svoje stanove i druge žene. Boravak u bolnici podsjetio ga je kako bi podlogu za bolesničku listu mogao iskoristiti na svom tkalačkom stanu. Uzorak za tkanje pričvrstio je na podlogu hvataljkom koju je zatim u visini očiju objesio na stan pred sebe. Vukojevačke tkalje *mustru* (uzorak) za tkanje drže položenu ispred sebe pa se papiri s uzorkom brzo trgaju i troše. Osim toga na svoj je stan postavio električnu rasvjetu te mu svjetlo obasjava uzorak i posao koji radi. Godine 1997. je osmislio i novi način pripreme osnove za tkanje zvanog *snovanje*. Snovače je okrenuo vodoravno i učvrstio između dvojica vrata koja služe kao držači. Tvrdi da je tako puno lakše okretati snovaču i raditi na njoj. Počeo je i sam prikupljati podatke o tkalačkom rukotvorstvu u selu, skupljati stare sprave i pomagala za obradbu lana te tkalačke stanove.¹⁰

Za dvije godine svog intenzivnijeg bavljenja tkanjem Ivica je izveo sveukupno 40 m "tkanih slika". Često puta radi noću. U radu ga podržava i pomaže supruga Snježana koliko je to moguće, a najljepše to izražavaju njezine riječi pune razumijevanja:

¹⁰ Ivica Majurac to čini prema savjetu B. Kranjčeva i T. Petrović. Tako i sam produbljuje znanje o lokalnoj tkalačkoj tradiciji. Želi rekonstruirati starije, zaboravljene tehnike tkanja. Od mještana dobiva različite sprave i pomagala za obradbu tekstilnih biljaka i za tkanje. Planira napraviti privatnu zbirku posvećenu tekstilnom rukotvorstvu u Vukojevcima, zbirka bi bila dostupna i posjetiteljima.

“On dođe s posla i sjeda za stan. Radi do jutra. I neumoran je baš. On kaže laku noć, a ja dobro jutro”. I ona je uz njega naučila tkati i pomaže mu kad god zatreba. Iako Ivica više voli tkati slike, ne odbija narudžbe za svatovske ručnike. U selu još uvijek ne prihvaćaju da se tkanjem bavi muškarac. Samo je jedna od seoskih tkalja došla vidjeti što to i kako Ivica radi. Naručitelji, obično su to žene, u kući se obraćaju Ivičinoj supruzi i teško prihvaćaju da se tkanjem bavi muškarac. Sada kod njega naručuju i iz udaljenih sela, na primjer iz Đakovštine, a naručitelji stižu i iz Njemačke. Kad radi za Đakovštinu, tada radi ručnike kakvi se tamo koriste: duljina im je 2 m, radi prema donesenom i određenom uzorku, a motivi moraju biti izrađeni u samo jednoj i to crvenoj boji. Osim radosti koju mu donosi rad na tkalačkom stanu, Ivici je važna i novčana korist od tkanja za koju kaže da “nije zanemariva, ali nije ni velika”. Ivica ima dvije male djevojčice pa se nada da će se barem jedna baviti tkanjem. One rado, ali pažljivo da što ne pokvare, sjedaju za stan, ali su ipak najveselije kad njihov otac otko sve platno i kad ostanu samo okviri stana koji im tada služi kao kućica za igranje.

PREMA ZAKLJUČKU

Pokazalo se da se tkanje na tkalačkom stanu u Vukojevcima održalo neprekidno do naših dana, naravno, uz neke izmjene i mjenjajući intenzitet u pojedinim razdobljima. Posao tkanja se zadržao najviše stoga što se do šezdesetih godina tkalo laneno platno potrebno u gospodarstvu i u domaćinstvu. Nedostatak pamučnih niti, naročito u boji, u poslijeratnom razdoblju, žene su nadomjestile vlastitim uzgojem lana, kupovinom i porenjem tkanih odjevnih predmeta iz požeškoga kraja. Glavni predmet izradbe na stanu od šezdesetih godina nadalje više nisu lanena platna, nego pamučna platna za izradbu stolnjaka, salveta i najviše *otaraka*, ručnika, neizostavnog dijela mnogih životnih običaja. Prava vukojevačka svadba ni danas se ne može zamisliti bez otarka, a broj koji će biti podijeljen ovisi najviše o gospodarskoj moći pojedinih obitelji, a s tim u vezi i s veličinom svadbe. Tako je kazivačica koja se udavala oko 1956. podijelila dvadesetak *otaraka*, a njezina kći je dvadeset godina kasnije podijelila stotinu i dva. U Vukojevcima je red i običaj da mladenka prije vjenčanja zakiti svatovske časnike: *čauša*, *starog svata* i *kuma*, *djevere* i *djeveruše*, a poslije vjenčanja i ostale svatove. Za svaki će *otarak* dobiti novac, u novije vrijeme i poklon. Darivanje svatovskih *otaraka* u Vukojevcima nikad nije prestajalo, kao što se to prema podacima Zdenke Lechner dogodilo u Starim Mikanovcima, gdje su starosjedioci Šokci prestali s običajem darivanja ručnika, a vratili su se tom običaju potaknuti doseljenicima iz BiH i Dalmacije (Lechner, 1982:113).

U čuvanju tkalačke tradicije u Vukojevcima važan je bio i gospodarski čimbenik. Jedna je žena rekla: “Nužda: natkam, prodam pa kupim drugo. To su novci.” Novac dobiven prodajom otkanoga platna žene smatraju osobnim vlasništvom, tzv. *prćijom*, kojom mogu slobodno raspolagati. Takav način zarade tkanjem ili drugim tekstilnim ručnim radom bio je značajan u Slavoniji još od 19. stoljeća (Supek, rkp.). Tim su novcem žene u Vukojevcima pomagale i pomažu u kući i u domaćinstvu, primjerice neke su tim novcem kupovale odjevne predmete i školovale djecu.

Naravno, tradicija se tkanja u Vukojevcima ne bi održala da ne postoji ljubav prema tom poslu koju ističu svi kazivači. Održavanju tkanja u Vukojevcima svakako je išla u prilog tradicija, a time i sklonost ovih žena prema tkanju, a manje, gotovo nikako, prema vezu. Vez je, općenito, u ovom selu, kao i u cijelom kraju oko Našica vrlo malo ili slabo zastupljen (Jurković, 1981:s.p.).

Na koncu, pojava Ivica Majurca, muškarca koji tka nije slučajna: Život uz majku koja je živjela od tkanja i za tkanje stvorio je stručnjaka koji se upušta u traženja vlastitih izričaja u tkanju, ali je i primjer kako pojedinac oblikuje i mijenja naslijeđenu tradiciju. Njegov se rad temelji na lokalnom, ženama svojstvenom tkalačkom umjeću, spravama i tradiciji. Zato je u svojoj okolini koja ne poznaje muškarce-tkalce, prvo bio objektom izrugivanja, a sada i divljenja. Iz opisa ovog tkalačkog lokaliteta proizlaze nova pitanja o ulozi tekstila u tradicijskim običajima, a zanimljivo je i pitanje pojave i uloge muškaraca, tkalaca u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, gdje su sjećanja na njih posve izbljedila pa će više podataka dati vjerojatno arhivska građa.¹¹

Istražujući ulogu žene - tkalje u lokalitetima Bapska u Srijemu, Stari Mikanovci kraj Vinkovaca i Draž u Baranji Zdenka Lechner je ustvrdila postojanje triju faza koje se očituju u sva tri lokaliteta: prva faza od 1880. do 1914., druga faza od 1918. do 1941., treća od 1945. do 1980., a svaka od njih ima i svoje specifičnosti. U trećoj fazi, u jednom njezinom dijelu, u razdoblju od 1945. do 1965. nije bilo tkalja ni u Mikanovcima ni u Bapskoj zbog nedostatka pamuka, ali više zbog toga što su željele olakšati život i riješiti se posla koji se tada "po javnom mišljenju nije smatralo naprednim" (Lechner, 1982:113). U istom se razdoblju uzgajala i tkala konoplja u Dražu (Lechner, 1982:113). Uloga tkalje, a s tim povezana i djelatnost tkanja, prema riječima ove autorice, nije se održala u jednakom intenzitetu, a mijenjala se, prestajala i opet javljala ovisno o prilikama i o načinu života. Zdenka Lechner je također upozorila da u sjeveroistočnoj Hrvatskoj "postoji niz etnografskih jedinica sa svojim nazivima, ili pomacima u vremenskim razdobljima upotrebe određene sirovine, ili napuštanja tkanja" (1982:112). I ovdje prikazana istraživanja iz Vukojevaca kraj Našica govore tome u prilog. U Vukojevcima se još 1960-tih godina uzgajao i tkao lan, slično kao što se do tih godina uzgajala konoplja u Dražu. Slična istraživanja tkalačkih lokaliteta i njihovih specifičnosti trebalo bi proširiti na čitavu Slavoniju. Kao važno pitanje kojemu će trebati posvetiti pozornost u budućem istraživanju pokazuje se pitanje razmjene tekstila, u ovom slučaju ručnika, uz rođenje i smrt, a naročito u svadbi (Bonifačić, rkp.). Svatovski ručnik je u Vukojevcima, a čini se i u i u čitavom nizu drugih lokaliteta u Slavoniji,¹² možda najvažniji razlog zašto se tkanje na tkalačkom stanu uspjelo tako dugo sačuvati.

¹¹ Da je i u našičkom kraju bilo tkalaca, svjedoče podaci iz prošloga stoljeća. U Bankovcima kraj Feričanaca 1872. se spominje pletač i tkalac Resser Jozepus, a 1874. pletač i tkalac Bogenschütz Joannes. Godine 1875. kao mladenkin otac spominje se također pletač i tkalac Inhof Mathias. Podatke zabilježio prema knjizi vjenčanih u Pečuhu dr. M. Pigler. Na podatke me upozorila i ljubazno ih ustupila prof. Ivana Jurković, umirovljeni kustos etnolog Zavičajnog muzeja u Našicama.

¹² Takve podatke donosi Zdenka Lechner za Mikanovce (1982:113) te Zvonimir Toldi za sela u okolini Sl. Broda (1997:94-96, 1997.). Tome u prilog govori i novija terenska građa iz sela Vukojevci, Đurdanci, Stari Mikanovci, Velika Kapanica i Mačkovac, koju su skupili studenti II. god. etnologije.

LITERATURA I IZVORI:

- BIĆANIĆ, Rudolf:** Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750 - 1860), Zagreb, 1951.
- BONIFAČIĆ, Vjera:** "Antun Radić and Folk Textile Research in Croatia: 1896 to 1920", *Studia ethnologica croatica* 7, 1995. (u tisku)
- CEPELIĆ, Milko:** *Sijmo opet lan i konoplju*, Osijek, 1917.
- CEPELIĆ, Milko:** Katalog tekstilne zbirke, K. br. 30/1920, Etnografski muzej, Zagreb, rkp.
- JURKOVIĆ, Ivana:** Ručnici našičkog kraja, *Izvyješća 5 i 6*, Zagreb, 1976, 103 - 113.
- JURKOVIĆ, Ivana:** Vezovi našičkog kraja, u: *Vezovi panonske Hrvatske*, Sl. Brod, 1981, s.p. (katalog izložbe)
- KARAMAN, Igor:** Industrijalizacija građanske Hrvatske, (1800 - 1941), Zagreb, 1991.
- KARAMAN, Bratoljub:** Rječnik stranih riječi, Tuđice i posuđenice, MH, Zagreb, 1978.
- LECHNER, Zdenka:** Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske, Žena u seoskoj kulturi Panonije, *Etnološka tribina*, Posebno izdanje, Zagreb, 1982, 111 - 119.
- LOVRETIĆ, Josip:** Otok, Vinkovci, 1990. (pretisak)
- PETROVIĆ, Tihana:** Problem istraživanja prijebornih tehnika tkanja pomoću više nićanica na primjerima iz našičkog kraja, *Etnološka tribina* 12, Zagreb, 1989, 113 - 120.
- PETROVIĆ, Tihana:** Hrvatska tradicijska nošnja našičkog kraja, *Studia ethnologica croatica* 5, Zagreb, 1993, 95 - 116.
- SEKEREŠ, Stjepan:** Govor našičkog kraja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 2, Zagreb 1966, 209 - 301.
- SUPEK, Olga:** Women's entrepreneurship and dissolution of zadruga in 19 th century Slavonia, *Studia ethnologica croatica* 7, 1995. (u tisku)
- TOLDI, Zvonimir:** Tkalje podcrkavačke župe, Muzej Brodskog posavlja, Slavonski Brod, 1997.(katalog izložbe)
- TOLDI, Zvonimir:** Nek se spominja i pamti, Život i običaji seljačkog svita u Brockom Posavlju, knj. I (drugo izdanje), Sl. Brod, 1997.
- Terenska građa studenata etnologije, Arhiv Odsjeka za etnologiju Filozofskog Fakulteta: Alen Hajba (Vukojevci, 1988.), Silvia Vrsalović (Đurdanci, 1998.), Nina Simončić, Buga Posavec i Jelena Babin (Velika Kopenica, 1998.), Dubravka Adžaga i Mirela Ramić (Stari Mikanovci, 1997.), Mario Stipančević (Mačkovac, 1997.)

OTARCI AND WOVEN PICTURES

Summary

The author presents some data on the last weaver's locality in the village of Vukojevci in the Našice region, Slavonia. The paper is divided into two parts. The first part, *Otarci* (towels) deals with weaving textile art in Vukojevci in the period between the First World War and the beginning of the Patriotic War in the 1990s. Only women weaved in the mentioned period of time, and the main product from the 1950s were wedding towels (otarci). The second part, *woven pictures*, brings data on the period 1991-1997, when a young man has joint to female weavers, called "the weaver" although traditionally men did not participate in weaving activities. "The weaver" makes ordered wedding towels, but he also tries to find his own expression in textile art. According to his own sketches he weaves woven pictures, as he calls them. That are usually emblems of clubs (football), army units and statures of Virgin Mary. He is not only weaving but he also makes his own textile basis. The author points to the peculiarities of this weaver's locality but also to some of the reasons that influenced that weaving in Vukojevci has been maintained so long and persistently until present days. One of the main reasons is the exchange of towels on the occasions such as birth of a child, death or wedding. Furthermore, there are some economic factors: because of low purchasing power people cultivated flax and they weaved textile on their own until 1960s. Women sold weaved textile material on markets, and money earned in that way was considered their personal property (*prćija*). Informants stress another reason that maintained tradition of weaving and that is love and affinity for this activity. It seems that one more element was crucial: women from that region preferred weaving to embroidery.

The appearance of a young man, "the weaver", is based on a local weaving art, skill, tools and tradition that was held by women. At first he was working with his mother weaver, but became an expert who is searching for his own expressions in weaving. He is also an example of an individual changing the inherited tradition.

At the end, the author compares her own research with the studies made by the ethnologist Zdenka Lechner in the paper "A female weaver on the Northeast Croatia" (1982). Lechner defined the existence of some weaving phases in three localities: Draž in Baranya, Stari Mikanovci in Slavonia and Bapska in Srijem. She also drew attention to the fact that the activity of weaving has been changing, being interrupted, even stopped and then emerging again depending on the circumstances and the way of life.

Translated by Valentina Gulín-Zrnić